

Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi / Received: 22.10.2018 • Kabul Tarihi / Accepted: 29.11.2018

Cahit Külebi’de Yerlilik Düşüncesi

Tuba DALAR

Dr. Öğr. Üyesi

Kastamonu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kastamonu /Türkiye

ORCID: 0000-0002-9833-2593

tdalar@kastamonu.edu.tr

Öz

İnsan, gerek fiziksel gerekse varoluşsal anlamda bir yere yerleşme ve yerleştiği yeri yurt edinme çabası içerisinde. Milletlerin zaman içerisinde oluşturdukları kültürel kimlikleri, yerleşilen/yurt edinilen coğrafya ile kökensel bağlar oluşturur. Başka bir deyişle, her mekân, kendi insanını, kendi tarihini, kendi yaşama biçimlerini, kendi duyuş tarzını ve kendi yazgısını şekillendirir. Zira bir coğrafyaya aidiyet bağları ile bağlanan insan, benimsenmiş değerlerini mekâna aktarır. Bu bağlamda mekân ve insan, var oldukları sürece birbirini şekillendirmeye devam ederler.

Her şeyden önce yerlilik, bireyin bir mekâna yerleşmesine, bulunduğu mekâna uygun bir bakış açısı geliştirmesine zemin oluşturur. Böylece aynı coğrafyaya aidiyet duygularıyla bağlanan insanların duyuş, düşünce ve inanç dünyasını oluşturan kodlar belirlenir. Ve yine böylece yerli ve yabancı olma durumunun sınırları çizilir.

Cahit Külebi, şiire başladığı yıllarda hâkim olan 1940 kuşağı söylemlerinden ayrı, özgün bir ses geliştirmeyi başarır. Külebi, iç ahenk ve lirizmin ön plana çıktığı şiirlerinde, insana dair ne varsa Anadolu ile özdeşleştirir. Milli zeminin yozlaşmasından duyduğu rahatsızlığı, milli bir sanat oluşturma endişesi ile ortaya koyar. O, milli-romantik duyuş tarzını, reel bir bakış açısıyla sentezleyerek toplumu kendi değerlerine çağırır. Bu çalışmada Cahit Külebi’nin his ve düşün dünyasını şekillendiren yerlilik düşüncesi ve bu düşüncenin kaynakları irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Cahit Külebi, şiir, milli-romantizm, yerlilik, mekân

* Bu çalışma, 18-20 Ekim 2018 tarihlerinde Tokat’ta düzenlenen Geçmişten Günümüze Tokat’ta İlmî ve Kültürel Hayat Uluslararası Sempozyumunda sunulan “Cahit Külebi’de Yerlilik Düşüncesi” isimli bildirinin genişletilmiş halidir.

Cahit Külebi's Locality Thought

Abstract

Human is in an effort to settle down in a place both physically and emotionally and to homeland the place. The cultural identities of the nations over time constitute genuine links with the geographical location/locality. In other saying, every location shapes its own people, their own history, their way of life, their own way of feeling and their own destiny. Because the person connected to geography with the bonds of belonging transfers the adopted values to the location. In this respect, location and people continue to shape each other as long as they exist.

First of all, the locality provides the basis for an individual's settlement in a place and developing a point of view appropriate to the location where the individual has settled. Thus, the codes that constitute the world of emotion, thought and belief are determined for the people who are connected to the same geographical sense of belonging. And so again the boundaries of being a native and a foreigner are drawn.

Cahit Külebi, achieves in developing a distinctive sound that is separate from the 1940 generation discourses that dominate the poetry. Külebi consubstantiates whatsoever of human beings with the Anatolian poetry in his poems coming into prominence of inner harmony and lyricism. He reveals his discomfort with the corruption of the national background with the concern of creating a national art. He calls the society into its own values by synthesizing the national-romantic sense of emotion with a real view. In this study, the locality thought and the sources of thought that shape Cahit Külebi's the world of feelings and thoughts will examine.

Keywords: Cahit Külebi, poem, national-romanticism, locality, location

GİRİŞ

Yerli sözcüğünün kökü olan *yer*; mekân, coğrafya anlamına gelir. Yerli ise geçmişten beri söz konusu coğrafyada yaşayan, o coğrafyanın ilk sahipleri olanlardır. Bir yerin yerlisi olmak, hem biyolojik hem de kültürel olarak o coğrafyaya mensup olmayı gerektirir. Buradan hareketle yerliliğin, öncelikle mekansal-tarihsel sonra da ruhsal ve zihinsel bir mensubiyeti içerisinde barındırdığı söylenilebilir. Yerlilik söz konusu olduğunda, tarihsellik büyük önem taşır. Zira “*Kendini devam zincirine yani tarihsel sürece bağlamayan bir düşünce ya da sanat-edebiyat yerli olamaz.*” (Karaca, 2010: 267)

Bir yer’de olma, bir yer’e ait olma durumuna vurgu yapan yerlilik, köklü bir medeniyetin parçası olarak kalma gayretidir. Söz konusu bu dahil olma durumu, yeni şartlara göre kendini güncellemekle birlikte kökensel olan ile kurulmuş ana bağları koparmadan mümkün olabilir. Yerlilik çabası, aidiyet duygusundan, kendi gibi olan bir benzerini bulma isteğinden, müşterek bir maziye mensubiyet ile müşterek bir geleceği inşa etmek gayesinden beslenir. En genel ifadeyle bizim olana, bize ait olana değer vermek ve sahip çıkmak olarak tanımlanabilir. *Yerli*’nin anlamsal olarak zıttı, *yabancı* kavramıdır. Yerlilik, yabancılaşmaya karşı, ana kaynağa, kendilik değerlerine dönmektir. Bu açıdan bir nevi tepkiselliği içinde barındırır. Tarihi bağlamdan geleneksel anlamda bir sapma olarak yorumlanabilen yabancılaşma, yerli değerleri reddeder. Yerlilik ise bu reddedişin karşısına “*kök arayan ve kök bulan bir söylem*” (Erol, 2010: 34) olarak, kurucu bir zihin misyonu çıkar. Erol’a göre, gelenek denilen şey de bu kurucu zihniyetin pratikteki yansımasından başka bir şey değildir.

Her sanatkar sınırları belli bir coğrafyanın üzerinde dünyaya gelir ve o coğrafyanın şekillendirdiği toplum içerisinde kimlik kazanır. Coğrafya, üzerinde yaşayanların, mekân ile kurdukları maddi ve manevi bağlar ile “vatan”laşır. Birey, toplum, vatan arasındaki bu bağlar, doğal olarak sanat eserlerinde de kendine yer edinir.

Edebiyat alanında yerlilik ise kökleri daha öncelere dayanmakla birlikte Tanzimat sonrasında bir sorunsal olarak karşımıza çıkmaya başlar. Türk edebiyatında memleket, halk şiirinde sıklıkla işlenen bir temadır. Halk şairinin memleket algısı, genellikle üzerinde yaşadığı köy, kasaba ve şehir ile sınırlıyken; Divan şairleri için memleket, edebi geleneğin, varlık anlayışının bir sonucu olarak genellikle soyut bir mekândır. Divan şiirinde memleket, büyük ölçüde sevgilinin bulunduğu yerdir. Tekke-tasavvuf şairi ise kozmik âlemin tamamını gurbet olarak görür. Onlar için asıl vatan, beka âlemdir. (Çetişli, 2010: 228)

Tanzimat sonrasında gelişen yeni Türk şiiri için: “*Yeni edebiyatın daha ilk numuneleri bizi Orta Çağ bahçe ve bostanından çıkarıyordu. Eşyayı dağınık unsurlar halinde ve sadece mazmunlara vesile olmak için saymakla iktifa eden gazel ve minyatür estetiğinden, geniş ve canlı tabiata doğru bu çıkış, ilk yenilenme devrinin belki en mühim keşfi oldu.*” (Tanpınar, 2016: 274) diyen Tanpınar, yeni

edebiyatın yeni bir tabiatı keşfettiğini söyler. Milli Edebiyat döneminde büyük önem kazanan memleket teması, Cumhuriyet’in ilk çeyreğinde en üst seviyeye ulaşır ve 1940 sonrasında da varlığını sürdürür. Belirtmek gerekir ki yeni Türk şiirinde memleket, önceleri Anadolu’yu yakından görmeyen şairler tarafından kaleme alındığından ideolojik, didaktik ve muhayyel bir atmosfer içerisinde anlatılır. Sonraları, Anadolu kökenli şairlerin ortaya çıkışıyla memleket teması daha gerçekçi bir söylemle ele alınır.

Memleket teması etrafında gelişen edebiyat, kendi içinde hayli farklı temayüller gösterir. Bu eğilimlerden biri, memleket meseleleri konusunda ciddi bir açılım gerçekleştirirken folklordan yararlanma yolunu tutar. Folklordan beslenerek yerli şiir yazmaya çalışan şairlerin başında ise Ahmet Kutsi Tecer, Cahit Külebi, Bedri Rahmi Eyüboğlu gibi isimler gelir. (Narlı, 2010: 224) Cahit Külebi, yazdığı yüz elli kadar şiirinde, çocukluk ve gençlik yıllarını geçirdiği Anadolu coğrafyasını, bu coğrafyada şekillenen değerleri ve Anadolu insanının yaşadığı sıkıntıları yerli bir şuur ile işler.

CAHİT KÜLEBİ ŞİİRİNDE YERLİLİK DÜŞÜNCESİNİN YANSIMALARI

*“Dokuyup yol üstüne attıklarım
Birer küçük köylü kilimi”
Cahit Külebi*

Çocukluk Yıllarının Yansımaları

Ailesi aslen Erzurumlu olan Cahit Külebi, Zile’nin Çeltek Köyü’nde dünyaya gelir. O sıralarda Erzurum ve civarında yaşanan Rus işgali ve bu atmosferden faydalanan Ermenilerin bölgede gerçekleştirdikleri katliamlar üzerine Cahit Külebi’nin ailesi Orta Anadolu’ya göç etmek mecburiyetinde kalır. Çocukluğunu geçirdiği Zile-Çamlıbel-Niksar hattı, onun imgelem dünyasını şekillendiren ana faktördür. Altmış yaşında bulunduğu sıralarda kaleme aldığı “Çocukluğum” isimli yazısında; Çeltek Köyü’nden, sonraları Çamlıbel adını alan Artova’dan, Atatürk’ü ve Latife Hanım’ı gördüğü Sivas-Tokat yolundan canlı izlenimler aktarır. Hayatının ilk on yılını geçirdiği bu coğrafyaya dair dikkatli gözlemleri, şairliği boyunca ondaki yerlilik düşüncesini besler.

*İstanbul
“Niksar’da evimizdeyken
Küçük bir serçe kadar hürdüm” (Külebi, 2015: 50)*

*Tokat’a Giderken
“Alın beni, bırakın o vadiye
Belki yüzyıllarca yaşarım
Şu bizim Külebi n’oldu diye
İsterse sormasın ahbablarım” (Külebi, 2015: 173)*

Yurt

“Siz baksanız bir şey göremezsiniz

Benim yurdumdur orası

Ardıçlar, gürgenler, tozlu yollar...

Tokat’la Niksar arası” (Külebi, 2015: 254)

“Her şiir bir konuşma, kendini ve çevresini anlatma olduğu gibi her çevre gözlemi de bence şiirdir.” (Külebi, 2007: 7) diyen Cahit Külebi için bu gözlemler çok önemlidir. Külebi’ye göre şiir, çevre, konu ve şairin hayatı arasında sıkı bir bağ bulunur. O, duyma ve hissetme sanatı olarak gördüğü şiirde, samimiyeti esas alır.

Tanzimat’tan bu yana Şark’tan çıkmak zaruretini görüp Avrupa kültürünün mektebine girdiğimizin altını çizen Yahya Kemal; Avrupa medeniyetleri içerisindeki diğer milletler gibi bir hüviyet oluşturmak gerektiğini ve bu ihtiyacı duyacak yaratılıştaki olanların artık *“mektepten memlekete”* gelmelerini, memleketi Türk edebiyatının çerçevesi haline getirmelerini lüzumlu görür. (Beyatlı, 2017: 142) Cahit Külebi’nin şiiri de memlekete dönük yüzüyle dikkat çeker. Bu bağlamda, Külebi şiirinde yerlilik düşüncesini besleyen kaynaklardan ilki, anısal bellektir. Kendilik duygusuna sahip olmanın önkoşulu, bireyi diğerlerinden ayıran otobiyografik anıları akılda tutabilmektir. Kendiliğin temel bileşeni olan otobiyografik anılara sahip çıkmak, bireysel kimliğin yapılandırılması için gereklidir.

Yirminci Yüzyıl Atmosferinin ve Dil Bilincinin Yansımaları

Bilindiği gibi, sanat eseri, sanatçı ve sanatçının içinde yaşadığı dönem ve muhit arasında bir etkileşim söz konusudur. Cahit Külebi, birçok devlette siyasal tarihin derin kırılmalar yaşadığı, haritaların yeniden çizildiği, dünyanın gömlek değiştirdiği sancılı bir süreçte, 1917’de dünyaya gelir. Cahit Külebi ve 1940 kuşağının diğer sanatçıları, Birinci Dünya Savaşı’nın içine doğmuş, Kurtuluş Savaşı’nın yaralarını sarmış, İkinci Dünya Savaşı’nın neden olduğu yoksulluğu yaşamış, yüzyılın ikinci yarısında da darbelere, ideolojik kutuplaşmalara şahit olmuşlardır. Külebi doğmadan birkaç ay önce ailesi Erzurum’dan Tokat’a göç eder. Söz konusu yıllarda kadınıyla, çocuğuyla Anadolu insanının maruz kaldığı şartlar, *“O kış kıyamet günlerinde annem de tifo ya da tifüsten ağır hasta göç ederken bir kağı üstünde de doğabilirdim.” (Külebi, 2013:165) diyen Külebi’nin yerlilik düşüncesinde iz bırakan bir başka faktördür.*

Yirminci Yüzyılın İlk Yarısı

“Yirminci yüzyılın ilk yarısı

Ölüm çağı oldu

Zulüm çağı oldu

Yalan çağı oldu.” (Külebi, 2015: 64)

Yirminci Yüzyılın İkinci Yarısı

“Özlem özlem özlem

Yokluk yokluk yokluk

Açlık açlık açlık

Yalan yalan yalan

Korku korku korku

Ölüm ölüm ölüm

Duman duman duman” (Külebi, 2015: 299)

Yağmur

“Yıka taşları toprakları

Şarıl şarıl

Tarlalar buğday bekler senden, çocuklar ekmek

Dünyanın da yüzü yıkanmak gerek

Yağ hay mübarek” (Külebi, 2015: 71)

Hikaye

“Benim doğduğum köyleri

Akşamları eşkıyalar basardı

Ben bu yüzden yalnızlığı hiç sevmem

Konuş biraz!” (Külebi, 2015: 52)

Türk Mavisi’nin şairi, gerek şiirlerinde gerekse nesirlerinde kendilik değerlerine ulaşmaya ve bu değerleri özümsemeye çalışır. Bu bağlamda özellikle Tanzimat’tan bu yana sanat ve düşün dünyasında çokça tartışılan Doğu-Batı çatışması üzerinde durur. Doğu ve Batı ayrı dünyalar olduğu için Batı düşününü bir türlü kavrayamadığımızı; bundan dolayı da öykünmeci, aktarmacı ve ulusal kültürü yozlaştırıcı bir yaklaşım benimsediğimizi belirtir. *“Bugün yapılacak en önemli işlerden biri de batı uygarlığı önünde kendi ulusal uygarlık ve varlıklarımızı saptayıp değerlendirmek, ondan sonra da yoksun olduğumuz düşün işlevini canlandırmaktır. Her büyük ulus için bu koşul zorunludur.” (Külebi, 2013: 40)* diyen Külebi’ye göre, yeni nesillere ırkçılık yerine Türklük bilinci aşılmalıdır. Öğrenci Müfettişliği ve Kültür Ataşeliği göreviyle iki yıl kadar İsviçre’de bulunmuşsa da yazdıklarında oralardan bir esinti görülmez. *“Çok şey öğreniyor insan / Öz yurdunda kalırsa” (Külebi, 2015: 118)* diyen şair, Batı karşısında kendi olabilme, kendi kalabilme yollunun, yurdunu tanımak ve sevmekten geçtiğini düşünür. Onun 1971’de kaleme aldığı Amerika isimli şiiri, Doğu ve Batı dünyasına dair düşüncelerini ortaya koyduğu kadar günümüzde de anlamını koruyan, tüm insanlık adına yakılmış bir ağıt gibidir:

Amerika

*“Önce Kristof Kolomb buldu Amerika ’yı
Sonra biz
Umutlar azaldı gündün güne, mutluluklar
Ve ekmeğimiz*

*Bir çocuk ağlarsa dağ başında
Gözyaşında Amerika akar
Vurdularsa birini, kanı şorladıysa
Bilin ki o kurşunlarda Amerika var*

*Kişi kişiye köle tutulduysa, asıldıysa
Darağaçlarında Amerika var
Ama biz yine de direneceğiz
Sonuncumuza kadar” (Külebi, 2015: 305)*

Ona göre yazın, bir toplumsal olgudur. Batı’yı anlayıp yorumlayabilmenin ilk şartı, sanatçının kendi toplumunu tanımasıdır. Bu nedenle Batı, Cumhuriyet dönemi şairleri tarafından, kendilerinden önce gelen nesillerden çok daha iyi yorumlanmıştır. Külebi’ye göre *“Şiir yalnızca anadiliyle tınlayan bir türkü”* (Külebi, 2013: 120) olduğundan, Türk şairi ilk kez Cumhuriyet döneminde anadilinin tadına vararak şiirler yazar. Külebi’deki yerlilik düşüncesi, bir taraftan da dil bilinci olarak belirir. Şaire göre, Türkçenin salt bize özgü olan musikisi, başka hiçbir dilin musikisine benzemez. Anadilinde, dağ çeşmelerinden akan aydınlık, duru suların musikisini duyar. Gerek doğu gerekse batı dillerinden dilimize geçecek olan, musikisi bize uymayan her sözcük, Türkçenin ses özelliğini bozacaktır. *“Türkçe içime öyle işlemiş ki yabancı dilleri öğrenemiyorum”* (Külebi, 2007: 53) diyen Külebi’de, dil bilinci ve dil sevgisi yerliliğin ön koşullarından biridir.

Geleneğin Yansımaları

Cahit Külebi’de yerlilik ve millik düşüncesini besleyen kaynaklardan biri de halk kültürü ve o kültürün bir uzantısı olan halk şiiridir. Lise öğrenimini tamamlamak için gittiği Sivas şehrinin, onun hayatında ayrı bir anlamı vardır. Milli Mücadele’nin önemli bir şehri olan Sivas’ta kayıt olduğu Sivas Erkek Lisesi, çok nitelikli bir okuldur. Lisenin öğretim kadrosu içinde Ahmet Kutsi Tecer, Ziya Karamuk, Muzaffer Sarısözen gibi isimlerin bulunması, onu halk kültürüne daha da yakınlaştırır. 1930-1934 yılları arasında Sivas’ta bulunan Ahmet Kutsi Tecer, Halkevleri ve Halkodaları kurup teşkilatlandırır, Halk Şairlerini Koruma Derneği kurarak Halk Şairleri Bayramı düzenler. Yörenin folklor değerleri derlenir, incelenir. Böylece hem öğrenciler hem de yöre insanı, âşık şiiri ve halk hikâyeleri ile temasa geçerler. Bu süreçte tanıdığı Âşık Veysel, Talibi, Mesleki, Ruhsati, Ali İzzet gibi isimlerin, onun üzerinde büyük etkisi vardır. (Çetişli, 2012: 52) Ayrıca,

“*Aklım ozan olmaktaydı. Edebiyat Fakültesi’nde okumazsam ozan olamayacağımı sanıyordum.*” (Külebi, 2007: 89-90) düşüncesinde olan şair, lisans öğrenimini tamamladığı İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde Reşit Rahmeti Arat, Ahmet Hamdi Tanpınar, Fuat Köprülü, Ali Nihat Tarlan gibi her biri alanında otorite olan isimlerden ders alır. Bu isimlerin de onun his ve düşün dünyasında bıraktığı etki açıktır.

Cemal Süreya’ya göre, çıkışını Anadolu’nun katkısız görünümüne dayayan Cahit Külebi, çağdaş bir Karacaoğlan kimliğindedir ve bizde “*kırın tek şairi*” dir. (Süreya, 2018: 149) Süreya, yeni şiirin gelişip köklenmesinde, geniş okuyucu kitlelerine ulaşmasında payı olan şairler arasında gördüğü Külebi’nin, Türk şiirinde kendine özel bir yeri olduğunu düşünür. Cemal Süreya, Külebi şiirinin özelliklerini şu şekilde belirler: “*Daha çok yurt gerçeklerine yönelmiş yaşantılar, yerli renklerle, kır çiçekleriyle dolu kasabalar, şehirler, oyun yerleri, bir şarkı havası içinde yolculuklar, yaylalar, çeşmeler ve her şeyden önce müzik.*” (Süreya, 2018: 266) Anonim halk edebiyatı ürünlerini beğenen Cahit Külebi, halk şiirinin birikiminden yararlanmakla birlikte, kendine has yorumuyla halk şiirini günümüzde yaşatmaya çalışır. “*Masallardan çekerdik dizeleri tülbent gibi*” (Külebi, 2015: 255) şeklindeki dizeleri, ondaki bu gayretin göstergesidir.

Şiir Yöntemim

“İlk ustam oldu benim halk

Belleğimde akıp giden ırmak...

Köylü diliyle türkü çağırdım

Onlarla gülüp ağlayarak” (Külebi, 2015: 333)

Köksal Alver, yerliliğin bir zemin arayışı olduğunu vurgular (Alver, 2010: 341) Yerlilik, geçmişin birikimlerinden yani gelenekten yararlanma şuurudur. Yerlilik şuurunun bir parçası olan edebi gelenek ise bir milletin asırlar boyu benimsediği duyuş, düşünüş ve ifade tarzıdır. Edebi gelenek zeminini kaybetmeden ve bu zeminden kopmadan özgün anlatım tarzları geliştirmek gerekir.

Cahit Külebi, şiiri üzerine Enver Ercan’ın sorularını yanıtlarken de şiirde gelenekle ilgili görüşlerini ortaya koyar. Şiir dilini halkın elinden kurduğunu, yer yer halk motiflerinden etkilendiğini belirten Külebi, bütünüyle gelenekçi olmadığını da altını çizer. Ona göre bütün büyük sanatçılar, geleneği değiştirenlerdir. “*Bu gelenek dedikleri, üzümünden, incirden rakı yapmak gibidir. Sanat ürünü rakı gibi üzümünden, incirden uzaklaştıkça özgün olur.*” (Külebi, 2013: 317) Ona göre edebi gelenek, bir önceki neslin yazıp çizdiklerini tekrar etmek değildir. Geçmiştekilerin başarılarını tekrar etmek yerine yeni söylemler ortaya koymak gerekir. Cumhuriyet döneminin tek ve büyük yenilikçisi olarak gördüğü Nazım Hikmet, gelenekten başka bir söylem oluşturduğu için büyük şairdir. Şair ve gelenek ile ilgili düşüncelerini kaleme aldığı yazısında Eliot, hiçbir sanatkârın, kendisinden sonra gelecek olanlara miras bırakmak istediği bütün bir dünya görüşünü tek başına veremeyeceğini belirtir. Sanatçının ortaya koyduğu ürün,

geçmişteki sanatçıların ortaya koyduklarıyla olan ilişkisi bakımından değerlendirilir. “Şair yalnız ‘hal’de değil, ‘geçmiş’in ‘hal’ ile kesiştiği anda yaşamadıkça; yalnız gelmiş geçmiş olanın değil, fakat ‘hal’de yaşananın da şuurunda olmadıkça, ne yapması gerektiğini bilemez.” (Eliot, 2007: 11) Bu bağlamda Cahit Külebi’nin geleneğe sırtını dönmeyen, gelenekten beslenen fakat onu özgün bir söylem ile yeniden şekillendiren çağdaş bir şair olduğu söylenebilir.

Toplumsal Gerçekçi Yansımalar

Şiiri bir iç döküş, bir konuşma, bir anlatı olarak gören Cahit Külebi; şiirin en samimi, en soylu, en içten tür olduğu inancındadır. “*Hep açık konuştuk / Gökyüzünden maviydi sözlerimiz*” (Külebi, 2015: 255) derken, şiirlerindeki bu samimiyeti vurgular. Geçmiş ile hal arasında doğru yere konumlanabilmek için kolektif bir şura ihtiyaç vardır. “*Hey gidi koca Tecer! (...) Bugünkü Külebi şiirinin temel taşlarını, ben onun Anadolu’ya açtığı yolun içinde bulmuştum.*” (Külebi, 2013: 313) diyen Külebi, şiirindeki toplumsal nitelikleri vurgular. Halk kültürüyle içli dışlı olduğu Sivas yıllarında, onun yerli şiir anlayışının temelleri atılır. İnsan ve mekân arasındaki bağı önemseyen Külebi, şiirlerinde Anadolu insanını içinde yaşadığı coğrafya ile birlikte, zeminden kopmadan yansıtmaya çalışır. İmgelem dünyasında bir yapaylık, zorlama ya da taklit bulunmayan Külebi’nin bazı şiirlerinde, Anadolu’nun şiirimizde ilk gerçek yansıması olarak gördüğü Nazım Hikmet tesiri de gözlenir. Toplumcu gerçekçi bir bakışla kaleme alınan bu dizelerde yer yer eleştirel ve ironik bir söylem belirir:

Yitmiş

*“Köylüydük, kasabalydık
Damları, kahveleri doldurduk
Lüksümüz de buydu, acımız da
İşsizlikten yorulduk
Memurdük fareler gibi
Odalar, dolaplar, dosyalar...
Daha faydalı olurdu bizden
Saman dolu bir çuvalı koysalar.
Bilgindik, yüce adamdık
Bilgelik bizden onur duyardı
Bitmeden yıkılan yapılarımız
El sürülmedik ulu yapıtlarımız vardı.”*

(Külebi, 2015: 272-273)

Mehmet Ali

*“Zeytinyağı ve ekmek kadar
Kıttı özgürlük memlekette
Büyüdüğü zaman akranları Mehmet Ali’nin
Her şey bol olur elbette.”* (Külebi, 2015: 67)

Nasıl Sevmesin Bu Dünyayı
“Ya ırmaklar ki yalnız yurdumuzda
Sahipsizdirler,
Canları istediği gibi
Alıp başlarını giderler.” (Külebi, 2015: 72)

Hoşgörülü, nazik tavırlarıyla dikkat çeken Külebi, toplumsal şartlardaki değişiklere paralel olarak yer yer ironik bir tavır sergilerken yer yer de daha sert bir eleştirel ton kullanır. İronik tavrın en güzel örneği olan ve yukarıya bir kısmını aldığımız Yitmiş şiirinde, toplumsal sorunlara ışık tutar. Köy ve kasabalarda insanların işsizlikten kahveleri doldurduğuna; kent merkezlerinde ise memurların ve bilim insanlarının liyakatsizliğine değinir. Bütün yaşamını çalışarak geçiren Külebi'nin, “İstedim ki memleketin her tarafı bağ olsun /Tez büyüsün tepeleri yüce yüce dağ olsun” (Külebi, 2015: 149) diyen Aşık Talibi dizelerini kitabına alması dikkate değerdir. Külebi; yoksul, geri kalmış Anadolu insanının ve memleketin her anlamda mamur edilmesi için hep daha çalışmak gerektiğine inanır. “Yurdunun yazgısıyla kendini özdeş bilmek” (Onaran, 2004: 51) onun şiirlerinde sıklıkla hissedilir. Köy Öğretmenleri isimli şiirinde, Anadolu'yu içinde bulunduğu yoksulluk ve cehaletten kurtaracak olan öğretmenlere seslenir: “Yüce ırmaklar gibi sessiz, sürekli / Kağnılarla, arabalarla, kamyonlarla / Akıp köylere gitmelisiniz! / Yurdumuza ışık iletmelisiniz.” (Külebi, 2015: 237) Nesillere okuma imkânı sağlamak kadar onlara iş imkânları oluşturmak da önemlidir. Cahit Külebi, istihdam edilmeyen eğitilmiş nüfusun yurtdışına gitmesine üzüldür ve bu beyin göçünü engellemenin yolları üzerinde düşünür.

Bize dair olan ne varsa şiirine katmaya çalışan Cahit Külebi'nin, yerlilik konusundaki dikkatlerinden bir kısmı da kadınlar üzerinde yoğunlaşır. Anadolu coğrafyasında kadın olmak, onun birçok şiirinde ana izlek olarak görülür:

Yurdumuz
“Ya yurdumuzun kadınları
Hep yanık tenlidirler;
Hepside çınar gibi
Yahut veremlidirler.” (Külebi, 2015: 77)

Kadınlar
“Otuzuna bile basmadan dostlar
Ölüp gidersem
Ardımdan ağlamayın
Yalnız kadınlar için
Yalnız onlar için ağlayın!” (Külebi, 2015: 111)

Bazı şiirlerinde kadın müşahhas bir varlık olarak fiziki yapısı ile ön plana çıkarken; bazı şiirlerinde de toplumsal yapımızın kanayan yarası olarak işlenir.

Şiirlerinde, tarla çapalayan, fabrikalarda mesai yapan emektar kadınlar, geçimini bedeniyle sağlayan kadınlar, sabırlı ve sessiz kadınlar gibi birçok farklı kadın tipine rastlanır. Cahit Külebi için: “*Duyarlılığı en çok köylü kadınların kaderine yönelmiştir.*” (Karpas, 2011: 154) diyen Kemal Karpas’ın tespit ettiği gibi şair, köy kadınlarının yaşam şartlarından çok etkilenir. Köyde ve kentte yaşayan kadınların sahip olduğu imkânları karşılaştırır ve köy kadınlarının aleyhinde olan eşitsizliği görür. “*İnsanlık geliştikçe bu ayrıcalıkları, haksızlıkları, mutsuzlukları azaltmaya çalışır.*” (Külebi, 2007: 148) diyen Külebi, adalet duygusunun; insanlığının gelişimiyle paralel ilerlediği inancındadır. Özelde kadınların içinde bulunduğu durumun, genelde ise memleket yoksulluğunun sebepleri üzerine düşünen şair, iklim şartlarındaki olumsuzluğu ve bürokratik yapının duyarsızlığını vurgular.

Memleket Sevgisinin Yansımaları

Memleket coğrafyası ve insanına karşı beslediği büyük sevgi, ondaki yerlilik düşüncesinin en açık tezahürüdür. Onun memleket sevgisi ve bağlılığı, iki ana kol üzerinden ilerler. Şiirlerinde bir taraftan toprak, coğrafya, yer olarak vatana olan bağlılık söz konusuyken; diğer taraftan bu vatanın insanlarına karşı büyüttüğü sevgi ve duyduğu saygı belirir. Şiir Yöntemim isimli manzumesinde: “*En çok yurdundan söz ettim*” (Külebi, 2015: 333) diyerek, şiirlerinde ağırlıklı olarak işlenen konunun vatan sevgisi olduğunu teyit eder. Hikâye isimli şiirinde, sevdiği kadına: “*Sen Türkiye gibi aydınlık ve güzelsin!*” (Külebi, 2015: 53) diyerek seslenir. Yine: “*Kılıçla, mızrakla, topla, tüfekte / Başımız bir kere eğilmemiştir (...)* Anası, bacısı, kızı, kızanı / Bizim gibi millet görülmemiştir.” (Külebi, 2015: 221) dizelerinde, Türk milletinin benzersizliğini ve bu millete duyduğu saygıyı ifade eder. Kazım Yetiş’in belirttiği gibi: “*Cahit Külebi, büyük davaların, büyük kavgaların değil, tabiatın, insanın, sevginin, yurdunun müterennimi olmayı tercih etmiş bir şairdir.*” (Yetiş, 2013: 947)

Sen Türkiyesin
“*Sen Türkiyesin, ulu bir ırmak,*
Yoksul ve çalımlı, aktıkça çoğalan” (Külebi, 2015: 309)

Yurdum
“*Bir andız fidanı gibi büyümüşüm*
Topraklarının üstünde
(...)
Topraklarının üstünde
Top oynamış, âşık olmuş, düşünmüş
Ahbab edinmişim
(...)
Ağladığım senin içindir
Güldüğüm senin için
Öpüp başıma koyduğum

Ekmek gibisin!” (Külebi, 2015: 153-154)

Cahit Külebi için Türkiye, “*yoksul ve çalımlı*” ulu bir ırmak gibidir. Ülkesinde yaşanan her türlü soruna, yoksulluğa, olumsuzluğa rağmen o yarınlardan umutsuz değildir. Bu aktıkça çoğalacak olan ırmağın yarınları aydınlık ve güzeldir. İnsanın ruhu ile mekânın ruhunun birbirine karışması, Yurdum şiirinde açıkça görülür. Öpüp başa koyulan ekmek kadar mukaddes olan vatana karşı geliştirdiği farkındalık, ondaki yerlilik düşüncesinin bir başka tezahürüdür. “*Bir dikili ağacın bile yok yeryüzünde / Ama bir yurdun var sevilecek!*” (Külebi, 2015: 147) dizelerinden anlaşılacağı üzere, onun memleket sevgisinde beliren en önemli özellik samimiyettir. Cahit Külebi, yurdunda her şeyin dört başı mamur olmadığını farkındadır. Yine de bu toprakları eksiğiyle gediğiyle, benzersiz insanıyla birlikte koşulsuz sever.

SONUÇ

Yerlilik, bir yere ait olma, köklü bir medeniyetin parçası olma, devam zincirine bağlanma çabası ve bir zemin arayışı olarak yorumlanabilir. Anlam atanarak vatanlaştırılan bir coğrafyanın mevcut olması, yerliliği ortaya çıkaran ilk şart olarak okunabilir. Yerlilik, yabancılaşmaya karşı geliştirilen tepkisel bir tutum, bize ait olana, bizi yapan/kurana sahip çıkma çabasıdır. Geçmişin birikimlerinden yararlanma şuuru olan yerlilik, mekânsal, tarihsel, ruhsal ve zihinsel bir bağ gerektirir. Bellek, zamansallaştırma ve mekansallaştırma eğilimi içerisindedir. Bu nedenle zaman ve mekân ile kurulan bağ, toplumsal kimlik ile doğrudan ilişkilidir. Edebiyatta ise kendilik değerlerine yönelme, memleket meseleleri ile ilgilenme, folklordan yararlanma olarak karşımıza çıkan yerlilik hareketi, Cumhuriyet dönemi edebiyatında artan bir ivme ile kendine yer edinir.

Büyük acılara gebe olan yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde dünyaya gelen Cahit Külebi, yazın hayatına kolektif şuurla şekil veren bir sanat insanıdır. Şiirlerinde bireysel muhtevanın yanında sosyal muhtevaya da fazlaca yer verir. Doğu’nun Batı karşısındaki durumu; savaşların neden olduğu sosyolojik, psikolojik, ekonomik ve demografik durumlar; dil ve tarih bilinci; toprağı vatanlaştıran değerler sistemi; olumlu ve olumsuz yönleriyle ele alınan Anadolu ve Anadolu insanı onun satırlarında kendine yer bulur. Ondaki yerlilik düşüncesinin kaynakları, ileri yaşlarda bile canlı tuttuğı anısal belleği, yirminci yüzyılın getirmiş olduğu olumsuz koşullar, halk kültürü ile kurmuş olduğu sağlam bağlar ve hepsinden öte taşı, toprağı, insanıyla bu memlekete karşı beslediği muhabbetir. Temel nitelikleri samimiyet, özlü bir anlatım, konuşulan dilden yararlanma, lirizm, toplumsal eleştiri, ironi olan Külebi şiiri, yerel çağrışımlarla ve yerel imgelerle bezenen bir yerlilik düşüncesi tarafından beslenir. Edebi cereyanların bir parçası olmaktan kaçınan Cahit Külebi, özgün, yerli ve samimi bir ses olarak Cumhuriyet sonrası Türk şiirinde, sanatların insana en yakını ve en soylusu olarak gördüğü şiir alanında kendine özgü bir yer edinir.

KAYNAKLAR

- Alver, K. (2010). Yer ve Mekân Ekseninde Yerlilik. Düşüncede Edebiyatta Sanatta Yerlilik, *Hece Özel Sayı*, 14(162-163-164), 339-341.
- Beyatlı, Y. K. (2017). *Edebiyata Dair*. İstanbul: Arı Matbaası.
- Çetişli, İ. (2010). *Metin Tahlillerine Giriş-1 / Şiir*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çetişli, İ. (2012). *Cahit Külebi ve Şiiri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Eliot, T. S. (2007). Edebiyat Üzerine Düşünceler. (Çev. Sevim Kantarcıoğlu). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Erol, M. (2010). Yerlilik İçin Kavramsal ve Anlamsal Bir Çerçeve. Düşüncede Edebiyatta Sanatta Yerlilik. *Hece Özel Sayı*, 14(162-163-164), 33-50.
- Karaca, A. (2010). Yerlilerin Arasındaki Yabancılar Milli Edebiyatçılar ve Köy Romancıları. Düşüncede Edebiyatta Sanatta Yerlilik, *Hece Özel Sayı*, 14(162-163-164), 265-271.
- Karpat, K. H. (2011). *Osmanlı'dan Günümüze Edebiyat ve Toplum*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Külebi, C. (2015). *Bütün Şiirleri*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Külebi, C. (2013). *Sanatçının Öyküsü*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Külebi, C. (2007). *İçi Seveda Dolu Yolculuk*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Narlı, M. (2010). Edebiyatta Yerlilik. Düşüncede Edebiyatta Sanatta Yerlilik, *Hece Özel Sayı*, 14(162-163-164), 217-225.
- Süreya, C. (2018). *Şapkam Dolu Çiçekle*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2016). *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Onaran, M. Ş. (2004). *A'dan Z'ye Cahit Külebi*. Adana: Dünyadan Çıkış Yayınları.
- Yetiş, K. (2013). *Dönemler Problemler Şahsiyetler Aynasında Türk Edebiyatı II /2*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.